

УДК 339.91

Стаканов Р.Д.

кандидат економічних наук, доцент,

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ УГОД У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

ROLE OF REGIONAL TRADE AGREEMENTS IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LABOUR MIGRATION

АНОТАЦІЯ

Процеси торгівлі та міграції стають усе більшою мірою взаємопов'язаними. Вагомого значення набуває можливість управління міграційними процесами в рамках регіональних інтеграційних об'єднань. Певні аспекти такого регулювання з'являються тією чи іншою мірою вже на рівні регіональних торговельних угод. Питання щодо руху осіб не завжди містяться безпосередньо в таких угодах, а можуть бути включені до супутніх договорів. Також угоди, пов'язані з лібералізацією руху осіб, можуть мати різні стадії імплементації в різних країнах. Самі ж угоди можуть включати в себе різні типи міграції: покривати всю мобільність осіб, забезпечувати свободу міграції для окремих типів міграції, зокрема висококваліфікованих працівників, сприяти руху постачальників послуг, спрощенню процедур для руху інвесторів та ін. Дана стаття є частиною дослідження ролі регіональної міграційної політики у формуванні глобального ринку праці.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, міграційна політика, регіональні торговельні угоди.

АННОТАЦІЯ

Процессы торговли и миграции становятся все более взаимосвязанными. Особое значение приобретает возможность управления миграционными процессами в рамках региональных интеграционных объединений. Определенные аспекты такого регулирования появляются в той или иной степени уже на уровне региональных торговых соглашений. Вопрос перемещения лиц не всегда содержится непосредственно в таких сделках, он может быть включен также и в сопутствующие договоры. Также соглашения, связанные с либерализацией движения лиц, могут иметь различные стадии имплементации в различных странах. Сами же соглашения могут: покрывать всю мобильность лиц, обеспечивать свободу передвижения для отдельных типов миграции, в частности высококвалифицированных работников, содействовать мобильности поставщиков услуг, упрощать процедуры движения инвесторов, упрощать другие типы миграции. Данная статья является частью исследования роли региональной миграционной политики в формировании глобального рынка труда.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, миграционная политика, региональные торговые соглашения.

ANNOTATION

The purpose of this article is to highlight the role of regional trade agreements in the development of international labour migration. The process of trade and migration are becoming increasingly interlinked. The significant importance has the possibility to manage migration in regional integration associations. Certain aspects of this regulation appear at the level of regional trade agreements. The issue of mobility are not always directly included in such agreements, but it may be included in supplementary arrangements. Also, the agreements relating to the liberalization of the movement of people can have different stages of implementation across countries. Such agreements may include different types of migration: cover mobility of all persons, provide freedom of migration for certain types of migrants, particularly for highly skilled workers, facilitate movement of service providers,

simplify procedures for investors movement, simplify other types of migration. This article is part of a study of the role of regional migration policy in shaping the global labour market.

Keywords: international labor migration, migration policy, regional trade agreements.

Постановка проблеми. Міграційна політика не є розвинутою на глобальному рівні, як це є характерним для регулювання інших форм міжнародних економічних відносин. На противагу міжнародній торгівлі або міжнародному руху капіталу, де вагомою є роль багатосторонніх міжнародних інституцій, у сфері управління міжнародною трудовою міграцією не було досягнуто жорстких домовленостей. Процеси торгівлі та міграції стають усе більшою мірою взаємопов'язаними. Торгівля товарами та послугами, рух капіталу значно зросли разом зі зменшенням транспортних витрат, глобалізаційними процесами, а також доступністю інформації. Це збільшило можливості для мобільності осіб, у тому числі і для працевлаштування за кордоном. Зважаючи на обмеженість повноцінної інструментарію регулювання трудової міграції на глобальному рівні, вагомого значення набуває можливість управління міграційними процесами в рамках регіональних інтеграційних об'єднань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку міжнародної трудової міграції, міграційна політика окремих країн та регіонів досліджувалися низкою українських та зарубіжних науковців, серед яких передусім варто виділити Дж. Борхаса, А. Вінтерса, А. Гайдуцького, С. Дрінквотера, Дж.-К. Думонта, І. Івахнюка, Е. Лібанову, О.Малиновську, С. Метельова, Д. Рату, А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, О. Шниркова. Значну увагу даному питанню приділено у звітах та окремих спеціальних дослідженнях низки міжнародних організацій, зокрема Світової організації торгівлі, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку тощо.

Мета статті полягає в аналізі впливу укладення регіональних торговельних угод на процеси міжнародної трудової міграції в рамках регіональних інтеграційних об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна торгова політика суттєво відрізняється від регулювання міжнародної трудової міграції. Торгова лібералізація передусім фокусується на сприянні руху товарів та послуг, а також (опосередковано) капіталу, не ставлячи в пріоритет спрощення мобільності руху робочої сили. Міграційне регулювання залишається прерогативою національного та регіонального рівнів, а роль глобальних інституцій є незначною [4].

Більші успіхи у просуванні взаємозв'язку торгівлі, міграції та економічного розвитку на регіональному рівні досягаються за наявності сукупності факторів, зокрема таких, як:

- *лімітована кількість країн, залучених до переговорного процесу.* Це дає можливість для більш вивіреної кооперації під час вирішення складних питань міграційної динаміки;

- *глибша інтеграція в рамках регіонального об'єднання.* Країни такого угруповання мають більшу схильність до компромісів у пошуку більш ліберальних підходів до регулювання регіональної міграції;

- *більш висока частка регіональної міграції в рамках регіону,* а також поширення тимчасової циклічної трудової міграції;

- *регіональні інтеграційні угоди та законодавчі рамки.* Укладення таких угод є вагомим способом менеджменту цих потоків.

Інструменти сприяння міграції в рамках регіональних торгових угод (РТУ) варіюються залежно від типу бар'єрів для мобільності осіб. До них можуть належати доступ до всього національного ринку праці або певних секторів, сприяння визнанню кваліфікацій, тимчасова або постійна міграція, возз'єднання сім'ї, доступ до системи соціальної допомоги, а також усунення подвійного оподаткування доходів працівників [4].

Міграційні режими в різних країнах, які сприяють руху осіб, досить часто не відповідають темпам зростання міграційної активності. Міграція робітників набуває широкого поширення в рамках РТУ. Деякі угоди покривають мобільність осіб загалом, включно з постійною міграцією, інші – передбачають вільний рух робочої сили, що надає їм доступ для місцевого ринку праці. Окремі угоди також можуть передбачати обмежену підтримку переміщення мігрантів задля здійснення певних типів інвестиційних або торгових операцій. Також можливою є тимчасова присутність осіб за кордоном як постачальників послуг, при цьому повноцінний доступ до ринку праці, а також постійна міграція є закритими для даного типу міграції. Досить значного поширення в рамках низки регіональних торгових угод набуває також спрощення міграції для кваліфікованих або висококваліфікованих робітників, при цьому обмеження для решти видів трудової міграції зберігаються [7].

Різні підходи в рамках РТУ до трудової міграції зумовлені низкою факторів, серед

яких – рівень географічної близькості сторін, співставності їхніх рівнів економічного розвитку, культурно-історичні зв'язки тощо. Здебільшого географічна близькість та споріднені економічні рівні розвитку є факторами, які визначають більш сприятливу трудову міграційну політику, прикладом чого є ЄС, хоча це не є обов'язковим правилом і не всі РТУ досягли значних успіхів у сфері міграційного регулювання.

Трудова мобільність у рамках СОТ є обмеженою особами, які надають послуги відповідно до умов ГАТС, а доступ до ринку праці приймаючої країни визначається зобов'язаннями кожної країни, які вона на себе брала під час приєднання до СОТ, переважно такі зобов'язання стосуються висококваліфікованої робочої сили. РТУ, які надають загальний доступ на ринок праці для певних категорій робітників, однак виключають доступ до різних секторів, можуть здійснювати додаткову лібералізацію, що виходить за рамки їхніх базових зобов'язань за ГАТС. Умови такого доступу суттєво варіюються між різними РТУ [7].

Тоді як окремі угоди передбачають загальну мобільність осіб, а іммігранти наділені повними трудовими правами порівняно з місцевими робітниками (наприклад, ЄС), більшість угод забезпечують тільки спеціальний доступ або спрощення наявного доступу в рамках імміграційних угод. Переважна частина угод не формує спільних умов для мобільності робочої сили, які б виходили за рамки міграційного законодавства, учасники угоди і надалі зберігають широкі повноваження надавати, відмовляти й адмініструвати видачу дозволів на проживання і трудових віз [7].

Додаткові положення лібералізації можуть стосуватися низки позицій, зокрема: надавати повний доступ до ринку праці (прикладом слугує ЄС, Транс-Тасманська угода), національний режим для осіб, які надають послуги в рамках інтеграційного об'єднанням (АНЦЕРТА), зобов'язання щодо видачі віз (НАФТА), які в окремих випадках можуть включати не лише сектор послуг, як у випадку з Угодою між США та Йорданією, спеціальний режим доступу на ринок або спрощений режим для певних категорій робітників (КАРІКОМ, НАФТА, АТЕС), окремі розділи, які стосуються тимчасового руху осіб, включно з тими, що пов'язані з інвестиційною діяльністю, специфічні умови для основного персоналу, пов'язані з інвестиціями (угода ЄС-Мексика) [2], недискримінаційні умови для робітників, включно з тими, що не відносяться для постачальників послуг (Європейсько-Середземноморське партнерство).

Типи регіональних угод за впливом на мобільність робітників можуть бути розподілені на такі категорії [6] (за ступенем зменшення рівня доступу на ринок праці):

- розширений підхід до мобільності осіб;
- широкомасштабна мобільність осіб;

- селективна мобільність окремих категорій працівників;
- модель міграції за ГАТС+;
- модель міграції за ГАТС;
- модель міграції, яка відхиляється від регулювання в рамках ГАТС.

Розширений підхід до мобільності осіб передбачає повну мобільність осіб, яка базується на концепції громадянства в рамках кордонів регіонального інтеграційного угруповання. Такі громадяни отримують право на вільне транскордонне переміщення громадян як з економічними, так і з неекономічними мотивами. Широкомасштабна мобільність осіб не покриває в повному обсязі свободу руху осіб у рамках РТУ, однак при цьому вільний рух осіб передбачає і переміщення трудових мігрантів. Третя модель включає в себе окремі положення щодо руху осіб, які є обмеженими виключно окремими категоріями працівників, які мають право на імміграцію. Переважно це може стосуватись окремих висококваліфікованих професій або ж стосуватись імміграції лише з окремих країн, визначених національними урядами. Модель міграції за ГАТС+ окреслює можливості тимчасової трудової міграції постачальників послуг відповідно до угоди ГАТС, а також передбачає додаткові заходи щодо спрощення адміністративного регулювання та усунення додаткових вимог у разі такого переміщення працівників. Модель міграції за ГАТС передбачає міграцію лише для постачальників послуг і не передбачає доступу на національний ринок праці інших категорій працівників, а також постійної імміграції. Остання модель узагальнює всі підходи до регулювання міграції, які в той чи інший спосіб формують такі умови доступу на ринок праці, які в кінцевому підсумку є більш обмежувачими, ніж це передбачено навіть умовами СОТ [7].

У табл. 1 наведено категорії працівників, які підпадають під дію Способу 4 ГАТС, який передусім сприяє висококваліфікованим робітникам. Дослідження ОЕСР указує на те, що лише 17% переміщень у рамках даної угоди стосувалися низькокваліфікованого персоналу [11].

Як на двосторонньому, так і на регіональному та багатосторонньому рівнях положення щодо трудової міграції, зокрема щодо висококваліфікованої, у торговельних угодах здебільшого відбувається в рамках угод, що лібералізують торгівлю послугами [9].

У своєму дослідженні Дж. Орефіс [12] доводить, що серед усіх інших рівних обставин

існує позитивний взаємозв'язок між РТУ і двосторонніми міграційними потоками. Дослідження І. Фігуейредо [3] визначило роль РТУ для розвитку трудової двосторонньої трудової міграції. Використовуючи гравітаційну модель міграції, було отримано результати, згідно з якими наявність діючих РТУ стимулює зростання кількості мігрантів у країнах – членах регіонального об'єднання. Стимулюючий ефект для міграції посилюється, якщо угода включає в себе положення щодо полегшення бюрократичних процедур для отримання віз громадянами країн – членів РТУ. Наявність спільної РТУ збільшує величину двосторонньої міграції на 27% (аналізувався період 1960–2010 рр.) [3].

На думку, І. Фігуейредо, РТУ можуть використовуватись країнами призначення міграції для регулювання притоку мігрантів у разі дефіциту робочої сили на національному ринку праці, не вдаючись при цьому безпосередньо до зміни наявної міграційної політики країни. Також країни – експортери робочої сили можуть використовувати РТУ як спрощення механізмів постачання своїх працівників на ринки праці країн призначення у разі неможливості з різних причин підписання окремої дво- або багатосторонньої міграційної угоди, яка б дала змогу полегшити умови жорсткого імміграційного законодавства [3].

Регіональні інтеграційні процеси тією чи іншою мірою сприяють трудовій міграції. Підписані в рамках регіональних інтеграційних процесів угоди можуть включати положення щодо сприяння руху громадян між країнами-учасниками і можуть стосуватись питань зайнятості та постійного місця проживання. Хоча міжнародна міграція стає все більш інтерконтинентальною, найбільші потоки залишаються і надалі внутрішньо регіональними або ж характеризуються міграцією в межах суміжних регіонів, прикладом чого може слугувати міграція в рамках міграційного коридору Мексика-США, або міграція в регіоні Європи з міграційним центром в ЄС, або рух робітників до ПАР із сусідніх країн [5].

Такі угоди зазвичай передбачають прогресивну лібералізацію та гармонізацію політики на ринку праці, щоб у перспективі досягти рівних прав для всіх робітників у рамках інтеграційного угруповання. Однак навіть після підписання окремі годи не знаходять свого повноцінного практичного втілення, наприклад як це відбувається з Протоколом ЕКОВАС

Таблиця 1

Категорії постачальників послуг відповідно до Способу 4 ГАТС [11]

	Висококваліфіковані робітники	Низькокваліфіковані робітники
У зв'язку з комерційною присутністю	Переміщення в рамках ТНК Бізнес-відвідувачі Трейдери/Інвестори	Стажери
Незалежно від комерційної присутності	Самозайняті/незалежні спеціалісти Постачальники послуг на основі договору (охоплює висококваліфікованих, а також менш кваліфікованих осіб, таких як техніки, монтажники, працівники сфери догляду)	

1979 р. про вільне переміщення осіб. Причинами такої ситуації можуть бути брак національної імплементації прийнятих міжнародних документів, адміністративні бар'єри, політичні чинники [5].

Прикладом регіонального інтеграційного угруповання, яке еволюціонувало від регулювання торговельних відносин до регулювання міграційних питань, виступає МЕРКОСУР [14]. До середини 1990-х років соціальні і трудові питання були мало використовуваними, у регіоні зберігався обмежувачий підхід до трудової міграції [13]. Таким чином, на відміну від міграційного режиму в рамках ЄС наявна на момент створення РТУ нормативна база не була спрямована на вільне пересування людей та до скасування внутрішніх кордонів. На початку ХХ ст. було здійснено значні зміни в підході до вільної мобільності робочої сили в рамках МЕРКОСУР, з'являються нові підходи до регіональної міграції, поява дискурсу громадянства МЕРКОСУР. Угода МЕРКОСУР про проживання (2002 р.), а також Статут громадянства МЕРКОСУР заклали основу для формування нового міграційного режиму. Вагомим чинником у даному разі є той факт, що такі рішення поступово приводять формальні угоди щодо міграції у відповідність з фактично наявною в регіоні практикою «мовчазної згоди» щодо трудової міграції. Регіональні мігранти надалі отримують переваги від рівного доступу до ринку праці, системи охорони здоров'я та освіти, відповідно отримуючи рівні економічні, соціальні, політичні та культурні права.

Зважаючи на серйозні відмінності в рівні добробуту країн у рамках інтеграційних об'єднань, за умови лібералізації руху осіб, яка не буде супроводжуватися заходами щодо вирівнювання цих відмінностей, може спричинити неконтрольоване та диспропорційне зростання міграційних потоків із бідніших до багатших країн регіону. У зв'язку із цим у рамках РТУ зберігається широкий набір диференційованих підходів до регулювання мобільності праці [10].

Окремі угоди покривають мобільність осіб загалом разом із постійною міграцією, а також нетрудовою міграцією. Деякі РТУ включають положення щодо допуску на ринок праці робітників усіх кваліфікаційних рівнів, однак більшість із них є лімітованими щодо висококваліфікованих робітників. Хоча у світі й є певна кількість РТУ, де передбачається вільний рух робочої сили включно з доступом на національні ринки праці, інші є лімітованими підтримкою певних видів міграції з торгово-інвестиційною метою. Інші угоди пов'язані виключно з постачальниками послуг у рамках угоди ГАТС [10].

Висновки. Підписання РТУ зменшує двосторонній компонент міграційних витрат, зрештою збільшуючи кількість мігрантів. Даний ефект суттєво підсилюється у тому разі, якщо в рамках РТУ були прийняті положення щодо спро-

щення візових процедур, що зменшує бюрократичні витрати міграції.

Положення щодо лібералізації руху осіб у рамках РТУ можуть мати низку підходів. Здебільшого вони передбачають спрощення доступу в країну, рідше – доступ до ринку праці та право на проживання. Питання щодо руху осіб не завжди містяться безпосередньо в РТУ, а можуть бути включені до супутніх договорів. Також угоди, пов'язані з лібералізацією руху осіб, можуть мати різні стадії імплементації різних країнах. Самі ж угоди можуть включати в себе різні типи міграції: покривати всю мобільність осіб, забезпечувати свободу міграції для окремих типів міграції, зокрема висококваліфікованих працівників, сприяти руху постачальників послуг, спрощенню процедур для руху інвесторів, спрощенню інших типів міграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Balibar É. Europe as borderland / É. Balibar [Electronic source]. – Mode of access : <http://epd.sagepub.com/content/27/2/190.short>.
2. Carzaniga A., Mattoo A. Moving People to Deliver Services / A. Carzaniga, A. Mattoo [Electronic source]. – Mode of access : <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/978-0-8213-54063>.
3. Figueiredo E., Lima L. R., Orefice G. Migration and Regional Trade Agreement: a (new) Gravity Estimation / E. Figueiredo, L. R. Lima, G. Orefice [Electronic source]. – Mode of access : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/roie.12209/pdf>.
4. Free Movement of Persons in Regional Integration Processes / International Organization for Migration [Electronic source]. – Mode of access : http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/microsites/IDM/workshops/free_movement_of_persons_18190607/presentation_klein-solomon.pdf.
5. International labour migration A rights-based approach / International Labour Organization [Electronic source]. – Mode of access : http://hrbportal.org/wp-content/files/wcms_208594.pdf.
6. Kim H.-J. Labor mobility under the trade domains / H.-J. Kim [Electronic source]. – Mode of access : <http://211.253.42.153/bitstream/11125/900/1/KIM,%20Hyunjo.pdf>.
7. Labour mobility in regional trade agreements / Joint WTO – World Bank symposium on movement of natural persons (mode 4) under the GATS [Electronic source]. – Mode of access : https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/symp_apr_02_nielson1_e.doc.
8. Lavenex S., Jurje F. The Migration-Trade Nexus: Migration Provisions in Trade Agreements / S. Lavenex, F. Jurje [Electronic source]. – Mode of access : <http://www.wti.org/research/publications/967/the-migration-trade-nexus-migration-provisions-in-trade-agreements/>.
9. MacLaren B. Labour Mobility and Trade in the Americas: Current Frameworks and Socio-economic Implications / B. MacLaren [Electronic source]. – Mode of access : http://www.focal.ca/pdf/labour%20mobility%20trade_MacLaren_frameworks%20and%20socioeconomic%20implications_June%202008.pdf.
10. Migration management regional trade agreements / International Organization for Migration [Electronic source]. – Mode

- of access : http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S04_CM.pdf.
11. A Closer Look at Labour Mobility and the GATS / OECD [Electronic source]. – Mode of access : <http://www.oecd.org/trade/services-trade/8890089.pdf>.
 12. Orefice G. International Migration and Trade Agreements: the new role of PTAs / G. Orefice [Electronic source]. – Mode of access : http://www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2012/wp2012-15.pdf.
 13. Perez V.N. El Mercosur y la migración internacional / V.N. Perez [Electronic source]. – Mode of access : http://www.un.org/esa/population/meetings/lttMigLAC/P05_Vichich.pdf.
 14. Phillips N. The Southern Cone Model: The Political Economy of Regional Capitalist Development in Latin America [Electronic source]. – Mode of access : http://www.rsijournal.eu/wp-content/uploads/Book-Review-6.2014_1.pdf.